

The Stories That Objects Tell

Dr. Barbara Mann

Dr. Barbara Mann is Professor of Cultural Studies and Hebrew Literature and the Chana Kekst Professor of Jewish Literature at The Jewish Theological Seminary. In her newest book, *The Object of Jewish Literature: A Material History*, (Yale University Press, 2022), Dr. Mann tells a history of modern Jewish literature that explores our enduring attachment to the book as an object. Dr. Mann is also the author of *Space and Place in Jewish Studies* (Rutgers University Press, 2012) and *A Place in History: Modernism, Tel Aviv and the Creation of Jewish Urban Space* (Stanford University Press, 2005), in addition to numerous scholarly articles. She is Editor Emerita of *Prooftexts: A Journal of Jewish Literary History*. Dr. Mann has lectured and presented scholarly papers at seminars and conferences in the United States, Israel, and Europe, and has been awarded numerous honors for her work. From 1997 to 2004, she was a member of the faculty at Princeton University, where she also served as a faculty fellow in the Center for the Study of Religion.

THINGS

WŁADYSŁAW SZLENGEL, Translated by John Carpenter and Bogdana Carpenter
Chicago Review, Vol. 52, No. 2/4, SIXTIETH-ANNIVERSARY ISSUE (AUTUMN 2006),
pp. 283-286

THINGS

From Hoza Street and Marszalkowska
carts were moving, Jewish carts:

furniture, tables and chairs,
suitcases, bundles
and chests, boxes and bedding,
suits and portraits,
pots, linen and wall hangings
cherry brandy, big jars and little jars,
glasses, tea pots and silver—
books, knickknacks and everything
go from Hoza Street to Sliska.
A bottle of vodka in a coat pocket
and a chunk of sausage,
on carts and wagons and rickshaws
the gloomy band is going.

And from Sliska Street to Niska everything
all over again went moving:

Furniture, tables and chairs,
suitcases and bundles,
and pots—gents that's it.
Now there is no carpet,
of silverware not a sign,
no cherry brandy this time.
No suits or boots
or jars or portraits.
Already all these trifles
were left behind on Sliska.
In the pocket a bottle of vodka
and a chunk of sausage,
on carts and rickshaws and wagons
the gloomy band is going.

They left Niska again and everything
headed for the apartment blocks.

No furniture or stools,
no jugs or bundles.
Teapots have vanished,
books, boots, little jars.
Suits and silverware
dumped together in a pushcart,
all went to the devil.
There is still a suitcase, a coat,
a bottle of tea
and piece of candy.
On foot, without any wagon
goes the gloomy procession.

Then, from the apartment blocks to Ostrowska,
moving along a Jewish road

with no big bundles or little bundles,
no furniture or chairs,
no teapots and no carpet,
no silverware or jars,
in the hand one suitcase,
a warm scarf and that's it.
Still a bottle of water
and a knapsack with straps.
Trampling objects underfoot like a herd
they walked down the streets at night.

And on a cloudy day, at dusk, they walked
from Ostrowska to the Blockhouses.

A small suitcase and a knapsack,
no need for anything else,
evenly...evenly by fives
they marched down the streets.

Nights cooler, days shorter,
tomorrow...maybe day after tomorrow...

to a whistle, a shout or command
on the Jewish road again
hands free and only
water—with a strong pill.

From the Umschlagplatz across the city
all the way to Marszalkowska,
life, Jewish life, is growing
in houses that are empty.
In abandoned apartments
abandoned bundles,
suits and down covers
and plates and chairs.
A woodfire still smolders,
spoons lie there idly,
there are family photographs
scattered in a hurry.
A book lies still open,
a letter in mid-sentence: "bad..."
a glass not drunk
and playing cards, half a hand of bridge.
Through a window the wind stirs
the sleeve of a cold shirt,
an eiderdown cover indented
as if someone nestled there.
Ownerless things lie around,
a dead apartment stands waiting
until new people
populate the rooms: Aryans—
they will close the open windows,
begin a carefree life
and make these beds,
these Jewish eiderdowns
and wash the shirt,
put the books on a shelf and empty
the coffee from the glass,
together they will finish the hand of bridge.
While in a wagon
only this will remain:
a bottle half-empty
with a strong pill...
And in the night of fear that will come,
after days of bullets and swords

all the Jewish things will come out
from chests and houses.
And they will run out through the windows,
walk down the streets
until they meet on the roads,
on the black rails.
All the tables and chairs
and suitcases, bundles
the suits and jars
and silverware and teapots
will leave, and disappear,
and no one will guess what it means
that the things have departed,
no one will see them.

But on the judge's table
(if *veritas victi*)
a pill will remain
as a *corpus delecti*.

Yehuda Amichai, "God's Change, Prayers Are Here to Stay," from Open Closed Open, translated by Chana Bloch and Chana Kronfeld (2000)

I

In the street on a summer evening, I saw a woman writing
on a piece of paper spread out against a locked wooden door.
She folded it, tucked it between door and doorpost, and went on her way.
And I didn't see her face, nor the face of the man
who would read what she had written
and I didn't see the words.

On my desk lies a stone with the word "Amen" on it,
a fragment of a tombstone, a remnant from a Jewish graveyard
destroyed a thousand years ago in the town where I was born.
One word, "Amen," carved deep into the stone,
a final hard amen for all that was and never will return,
a soft singing amen, as in prayer:
Amen and amen, may it come to pass.

Tombstones crumble, they say, words tumble, words fade away,
the tongues that spoke them turn to dust,
languages die as people do,
some languages rise again,
gods change up in heaven, gods get replaced,
prayers are here to stay.

2

Jewish theology, Theo, Theo. When I was young I knew a boy
named Theodore, as in Herzl, but his mother called him
home from the playground: Theo, Theo, come home Theo,
don't stay there with the bad boys,
Theo, Theo, lo! Gee.

I don't want an invisible god. I want a god who is seen
but doesn't see, so I can lead him around
and tell him what he doesn't see. And I want

a god who sees and is seen. I want to see
how he covers his eyes, like a child playing blindman's bluff.

I want a god who is like a window I can open
so I'll see the sky even when I'm inside.

I want a god who is like a door that opens out, not in,
but God is like a revolving door, which turns, turns on its hinges
in and out, whirling and turning
without a beginning, without an end.

3

I declare with perfect faith
that prayer preceded God.
Prayer created God,
God created human beings,
human beings create prayers
that create the God that creates human beings.

4

God is a staircase that ascends
to a place that is no longer there, or isn't there yet.
The stairs are my faith, my downfall.
Our father Jacob knew it in his dream.
The angels were just adorning the steps of his ladder
like a fir tree decked out for Christmas,
and the Song of Ascents is a song of praise
to the God of the Stairs.

5

When God packed up and left the country, He left the Torah
with the Jews. They have been looking for Him ever since,
shouting, "Hey, you forgot something, you forgot,"
and other people think shouting is the prayer of the Jews.

Since then, they've been combing the Bible for hints of His whereabouts, as it says: "Seek ye the Lord while He may be found, call ye upon Him while He is near." But He is far away.

6

Bird tracks in the sand on the seashore
like the handwriting of someone who jotted down
words, names, numbers and places, so he would remember.
Bird tracks in the sand at night
are still there in the daytime, though I've never seen
the bird that left them. That's the way it is
with God.

7

"Our Father, Our King." What does a father do
when his children are orphans and he
is still alive? What will a father do
when his children have died and he becomes
a bereaved father for all eternity? Cry
and not cry, not forget and not remember.
"Our Father, Our King." What does a king do
in the republic of pain? Give them
bread and circuses like any king,
the bread of memory and the circuses of forgetting,
bread and nostalgia. Nostalgia for God-
and-a-better-world. "Our Father, Our King."

8

The God of the Christians is a Jew, a bit of a whiner,
and the God of the Muslims is an Arab Jew from the desert,
a bit hoarse.

Only the God of the Jews isn't Jewish.

The way Herod the Edomite was brought in to be king of the Jews,

so God was brought back from the infinite future,
an abstract God: neither painting nor graven image nor tree nor stone.

9

The Jewish people read Torah aloud to God
all year long, a portion a week,
like Scheherazade who told stories to save her life.
By the time Simchat Torah rolls around,
God forgets and they can begin again.

10

Even solitary prayer takes two:
one to sway back and forth
and the one who doesn't move is God.
But when my father prayed, he would stand in his place,
erect, motionless, and force God
to sway like a reed and pray to him.

11

Communal prayer: Is it better to ask "Give us peace"
with cries of woe, or to ask calmly, quietly?
But if we ask calmly, God will think
we don't really need peace and quiet.

12

Morning Psalms. Innocence rises from human beings
like steam from hot food ascending on high, a steam
that turns into God and sometimes into other gods.

13

A collection of ritual objects in the museum: spice boxes
with little flags on top like festive troops
and many fragrant generations of sacrifice,

and the memory of many Sabbath nights that did not end in death.
And happy menorahs and weepy menorahs and oil lamps
with the pouting beaks of chicks like children singing,
their mouths wide open in desire and love.
And long metal hands to point out everything
that is no more. The human hands that held them—
long since underground, severed from the bodies.
Seder plates that rotate at the speed of time
so it seems they are standing still, and kiddush cups
in a row on the shelf like soccer trophies
or victory cups from the track and field of generations.
All is gold of grief, silver of longing,
copper of calamity. A collection of ritual objects
like the gaudy toys of a baby god, the gift
of an aged nation, like the strange instruments
of a ghost orchestra, like some odd motionless
bottom fish deep in the waters of time.
A collection of ritual objects donated by Dr. Feuchtwanger,
Jerusalem dentist. And whoever hears this will assume
a delicate smile on his lips, like well-wrought filigree.

I4

God is like a magician who performs sleight of hand:
causes Himself to appear, makes doves fly out of His pockets,
pulls rabbits out of His sleeve, saws a woman in two,
splits the Red Sea in two, produces ten plagues
and ten commandments with fire and pillars of smoke,
hovers over the waters and vanishes into the wall.
Everyone wants to catch Him in an off moment
and discover how He does it without really doing it.
And everyone wants not to know, not to discover
how He does it, they would like to believe,
each against each. Nothing to nothing.

I believe with perfect faith in the resurrection of the dead.

Just as a man who wishes to return to a place he loves leaves behind a book, a shopping bag, a snapshot, his glasses, on purpose, so he has to return, that's how the dead leave the living behind, and they will return.

Once I stood in the mists of a long-ago autumn in a Jewish cemetery that was abandoned, though not by its dead. The groundskeeper was an expert on flowers and seasons of the year but no expert on buried Jews. And he too said: Night after night they are training for the resurrection of the dead.

Whoever put on a tallis when he was young will never forget: taking it out of the soft velvet bag, opening the folded shawl, spreading it out, kissing the length of the neckband (embroidered or trimmed in gold). Then swinging it in a great swoop overhead like a sky, a wedding canopy, a parachute. And then winding it around his head as in hide-and-seek, wrapping his whole body in it, close and slow, snuggling into it like the cocoon of a butterfly, then opening would-be wings to fly.

And why is the tallis striped and not checkered black-and-white like a chessboard? Because squares are finite and hopeless.

Stripes come from infinity and to infinity they go like airport runways where angels land and take off.

Whoever has put on a tallis will never forget.

When he comes out of a swimming pool or the sea, he wraps himself in a large towel, spreads it out again over his head, and again snuggles into it close and slow, still shivering a little, and he laughs and blesses.

I'm kosher. I chew my soul-cud
 from the enclosed dark of every little thing that happened,
 so as not to forget it, not to lose it. Yet again "Renew
 our days as of old," yet again adding
 one more day to make the holiday last.
 If you have ever seen cows in a meadow
 chewing their cud, ease and delight on their faces
 and a memory of green grass on eye and tongue,
 you know what true pleasure is.
 I am cleft. I have no hoofs but my soul is
 split. That split, that cleft, gives me the strength to stand it all,
 and I beat myself up as if beating my breast for my sins
 on Rosh Hashana, or like a man looking for something
 he has lost, poking in his jacket or his pockets to find it.
 Maybe I've forgotten what sin I'm beating my breast for.
 To the confession "We have sinned, we have betrayed" I would add
 the words "We have forgotten, we have remembered"—two sins
 that cannot be atoned for. They ought to cancel each other out
 but instead they reinforce one another. Yes, I'm kosher.

God's love for His people Israel is an upside-down love.
 First crude and physical, with a strong hand and an outstretched arm:
 miracles, ten plagues and ten commandments,
 almost violent, on a no-name basis.
 Then more: more emotion, more soul
 but no body, an unrequited ever-longing love
 for an invisible god in the high heavens. A hopeless love.

We are all children of Abraham
 but also the grandchildren of Terah, Abraham's father.
 And maybe it's high time the grandchildren
 did unto their father as he did unto his
 when he shattered his idols and images, his religion, his faith.
 That too would be the beginning of a new religion.

The sound of a drawer closing—the voice of God,
 the sound of a drawer opening—the voice of love,
 but it could also be the other way around.
 Footsteps approaching—the voice of love,
 footsteps retreating—the voice of God
 who left the country without notice, temporarily forever.
 A book that stays open on the table beside a pair of glasses—
 God. A closed book and a lamp that stays lit—
 love. A key turning in the door without a sound—
 God. A key hesitating—love and hope.
 But it could also be the other way around.
 A sacrifice of a fragrant scent to God,
 a sacrifice of the other senses to love:
 a sacrifice of touch and caress, of sight and of sound,
 a sacrifice of taste.
 But it could also be the other way around.

I studied love in my childhood in my childhood synagogue
 in the women's section with the help of the women behind the partition
 that locked up my mother with all the other women and girls.
 But the partition that locked them up locked me up
 on the other side. They were free in their love while I remained
 locked up with all the men and boys in my love, my longing.

I wanted to be there with them and to know their secrets
and say with them, "Blessed be He who has made me
according to His will." And the partition—
a lace curtain white and soft as summer dresses, swaying
on its rings and loops of wish and would,
lu-lu loops, lullings of love in the locked room.
And the faces of women like the face of the moon behind the clouds
or the full moon when the curtain parts: an enchanted
cosmic order. At night we said the blessing
over the moon outside, and I
thought about the women.

22

I studied love in the synagogue of my childhood,
I sang "Come, O Sabbath bride" on Friday nights
with a bridegroom's fever, I practiced longing for the days of the
Messiah,
I conducted yearning drills for the days of yore that will not return.
The cantor serenades his love out of the depths,
Kaddish is recited over lovers who remain together,
the male bird dresses up in a blaze of color.
And we dress the rolled-up Torah scrolls in silken petticoats
and gowns of embroidered velvet
held up by narrow shoulder straps.
And we kiss them as they are passed around the synagogue,
stroking them as they pass, as they pass,
as we pass.

23

After Auschwitz, no theology:
From the chimneys of the Vatican, white smoke rises—
a sign the cardinals have chosen themselves a pope.
From the crematoria of Auschwitz, black smoke rises—

a sign the conclave of Gods has not yet chosen
the Chosen People.

After Auschwitz, no theology:
the numbers on the forearms
of the inmates of extermination
are the telephone numbers of God,
numbers that do not answer
and now are disconnected, one by one.

After Auschwitz, a new theology:
the Jews who died in the Shoah
have now come to be like their God,
who has no likeness of a body and has no body.
They have no likeness of a body and they have no body.

אלים מתחלפים, התפללות נשואות לעד

1

ראיתי ברחוב, בערב קיץ, ¹
ראיתי אשה שכתבה מלים ^{word}
על נייר פרוש על דלת עץ נעולה,
וקפלה ושמה בין דלת למזוזה והלכה לה.

ולא ראיתי את פניה ולא את פני האיש
שיקרא את הכתוב
ולא ראיתי את המלים.
על שלחני מנחת אבן שכתוב עליה "אמן",
שבר מצבה, שארית מבית קברות יהודי
שנחרב לפני כאלף שנים, בעיר שבה נולדתי.
מלה אחת "אמן" חרותה עמק באבן
אמן קשה וסופי על כל שהיה ולא ישוב,
אמן רך ומזמר כמו בתפלה,
אמן ואמן, וכן יהי רצון.

מצבות נשברות, מלים חולפות, מלים נשכחות,
שפתים שאמרו אותן הפכו עפר,
שפות מתות כבני אדם,
שפות אחרות קמות לתחיה,
אלים בשמים משתנים, אלים מתחלפים,
התפללות נשואות לעד.

וְהָאָדָם יוֹצֵר תְּפִלוֹת
שִׁיּוֹצְרוֹת אֶת הָאֱלֹהִים שִׁיּוֹצֵר אֶת הָאָדָם.

4

אֱלֹהִים הוּא מְדַרְגוֹת שְׁעוֹלוֹת
לְמָקוֹם שֶׁלֹּא קִים שׁוֹב, אוֹ שֶׁלֹּא קִים עֲדִין
הַמְדַרְגוֹת הֵן אֲמוּנָתִי, הַמְדַרְגוֹת אֲכַזְבִּתִּי
יַעֲקֹב אֲבִינִי יָדַע זֹאת בְּחִלּוּמוֹ
הַמְלַאֲכִים רַק קִשְׁטוּ אֶת מַעְלוֹת הַסֵּלֶם
כְּמוֹ עֵץ אֲשׁוּחַ מְקַשֵּׁט בְּחַג הַמּוֹלָד
וְשִׁיר הַמַּעְלוֹת הוּא שִׁיר הַלֵּל
לְאֵל הַמְדַרְגוֹת.

5

כְּשֶׁאֱלֹהִים עֹבֵר אֶת הָאָרֶץ הוּא שֹׁכֵחַ אֶת הַתּוֹרָה
אֲצִל הַיְהוּדִים וּמֵאֲזוּ הֵם מְחַפְּשִׁים אוֹתוֹ
וְצוֹעֲקִים אַחֲרָיו, שִׁכְחָתָּהּ מִשְׁהוּ, שִׁכְחָתָּהּ, בְּקוֹל גְּדוֹל
וּבְגִי אָדָם אַחֲרֵים חוֹשְׁבִים שֶׁזֶהֱי תְּפִלָּתָם, שֶׁל הַיְהוּדִים.
וּמֵאֲזוּ הֵם טוֹרְחִים לְמִצָּא רְמִזִּים בְּתַנְ"ךְ
עַל מְקוֹם הַמִּצָּאוֹ כְּמוֹ שְׁנַאֲמַר, "דַּרְשׁוּ אֲדֹנָי בְּהַמִּצָּאוֹ,
קְרָאֵהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב". אֲבָל הוּא רְחוֹק.

Isaiah 55:6

7

תִּיאֻלוּגְיָה יְהוּדִית, תִּיאֻ, תִּיאֻ, בְּיִלְדוּתִי הַכְּרַתִּי יֵלֵד
שִׁשְׁמוֹ הָיָה תִּיאֻדוֹר, כְּמוֹ הַרְצֵל, אֲבָל אִמּוֹ קְרָאָה לוֹ
תִּיאֻ, תִּיאֻ מִמְּגֵרֶשׁ הַמְשַׁחֲקִים, בּוֹא הַבְּיָתָה תִּיאֻ
אֵל תִּשְׁאָר עִם יְלָדִים רְעִים,
תִּיאֻ תִּיאֻ, לּוֹג, יָהּ יָהּ יָהּ.

אֲנִי רוֹצֵה אֵל נְרָאָה וְלֹא רוֹאָה, שְׂאוּכַל לְהוֹכִילוֹ
וּלְסַפֵּר לוֹ מַה שֶׁהוּא לֹא רוֹאָה. וְאֲנִי רוֹצֵה
אֵל נְרָאָה וְרוֹאָה. אֲנִי רוֹצֵה לְרֹאוֹת
אִיךָ הוּא מְכַסֶּה אֶת עֵינָיו, כְּמוֹ יֵלֵד שֶׁמְשַׁחֵק עוֹר.

אֲנִי רוֹצֵה אֵל, כְּמוֹ חִלוֹן שְׂאֵם אֲנִי פוֹתֵחַ אוֹתוֹ
אֲרָאָה אֶת הַשָּׁמַיִם וּבְעֵצְמִי נִשְׁאָר בְּבֵיתִי,
אֲנִי רוֹצֵה אֵל כְּמוֹ דִּלְת שְׁנֹפֶתֶתֶת רַק הַחוּצָה,
אֲבָל הָאֵל הוּא כְּמוֹ דִּלְת מְסוֹתוֹכְבֶּת עַל צִיְרָה
פְּנִימָה וְהַחוּצָה, עַל סְבִיבוֹתֶיהָ תִּסַּב
בְּלִי רֹאשִׁית בְּלִי אַחֲרִית.

3

אֲנִי אוֹמֵר בְּאֲמוּנָה שְׁלֵמָה
שֶׁהַתְּפִלוֹת קָדְמוֹ לְאֱלֹהִים.
הַתְּפִלוֹת יִצְרוּ אֶת הָאֱלֹהִים,
הָאֱלֹהִים יִצְרוּ אֶת הָאָדָם

6

כמו שהוררוס האדמי הוכא להיות מלך היהודים,
 כך הביאו את האלהים מן העתיד האין-סופי
 אל מִפְשֵׁט לא פֶסֶל ולא תמונה לא עץ, לא אבן.

9

העם היהודי קורא באזני האלהים את ספר התורה
 במשך כל השנה, כל שבוע פרשה,
 כמו שהרודה שספרה ספורים כדי להציל את חייה,
 ועד שמגיעים לשמחת תורה
 הוא שוכח ואפשר להתחיל מחדש.

10

אלהים כמו מדריך תורים
 מתאר את חיינו ומסביר למבקרים
 ולתורים ולבני האלהים, כך אנו חיים.

11

"אין באלהינו, אין באדוננו" כך מתפללים.
 "אין באלהינו, אין באדוננו" שרים בקול גדול
 והוא לא מגיב. ואנו מגבירים את קולנו ושרים
 "מי באלהינו, מי באדוננו" והוא לא זז
 ולא פונה אלינו. ואנו מוסיפים עוד בכח תחנונים
 "אתה הוא אלהינו, אתה הוא אדוננו". אולי יזכר

9

עקבות רגלי צפורים בחול אשר על שפת הים,
 כמו כתב-יד שמִישֵׁהוּ רשם, לזכר
 דברים, שמות, מספרים ומקומות.
 עקבות צפורים בחול בליה
 נשארות גם ביום, אכל לא ראיתי
 את הצפור שהטביעה אותן. כך האלהים.

7

אבינו מלכנו. מה עושה אב
 שילדיו הם תומים בעודו חי? מה יעשה אב
 שילדיו מתו והוא? היה אב שכול לנצח נצחים?
 יבכה ולא יבכה, לא ישפח ולא יזכר.
 אבינו מלכנו. מה עושה מלך
 ברפובליקה של הכאבים? יתן להם
 לחם ושעשועים, כמו כל מלך,
 לחם הזכרון ושעשועי השכחה.
 לחם ונעגועים. נעגועים לאלהים
 ולעולם טוב יותר. אבינו מלכנו.

8

אלהי הנוצרים הוא יהודי, קצת בכין,
 ואלהי המוסלמים הוא יהודי ערבי מן המדבר, קצת צרור,
 רק אלהי היהודים הוא לא יהודי.

8

אוֹתָנוּ עֲכָשׁוּ? אָבֵל הוּא נִשְׁאָר אֲדִישׁ, אֶפְלוּ
פּוֹנֶה אֵלֵינוּ בְּעֵינַיִם זְרוֹת וְקָרוֹת.
וְהַפְסִקְנוּ לְשִׁיר וְלַצֶּעֶק וְאוֹמְרִים לוֹ בְּלִחְיָשָׁה
וּמְזַכְרִים לוֹ מִשְׁהוּ פְּרָטִי, מִשְׁהוּ קָטָן
”אֵתָהּ הוּא שֶׁהִקְרִיבוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ
אֵת קִטְרֵת הַסַּמִּים” אוֹלֵי יִזְכֹּר עֲכָשׁוּ?
(כְּמוֹ אִישׁ שֶׁמְזַכֵּיר לְאִשָּׁה אֶהְבָּה יְשָׁנָה:
אֵת לֹא זוֹכֵרֵת אִיךָ קָנִינוּ נְעֻלִים
בְּחִנּוּת הַקְּטָנָה בַּפֶּנֶה וַיִּרַד הַרְבֵּה גֶשֶׁם
בַּחוּץ וְצִחְקָנוּ הַרְבֵּה?)
וְנִדְמָה שֶׁמִּשְׁהוּ מִתְעוֹרֵר בּוֹ וְאוֹלֵי זָכַר,
אָבֵל הָעַם הִיְהוּדִי כְּכֹר נִגְמַר.

12

גַּם לְתַפְלַת יְחִיד צְרִיכִים שָׂנִים:
תְּמִיד אֶחָד שֶׁמִּתְנַוְּעַע
וְהַשְׁנִי שֶׁלֹּא נָע הוּא הָאֱלֹהִים.
אָבֵל כְּשֶׁאָבִי הִתְפַּלֵּל הוּא עָמַד בְּמִקְוֵמוֹ
זָקוּף וּבָלִי נוֹעַ וְהִכְרִיחַ אֵת הָאֱלֹהִים לְנוֹעַ
כְּמוֹ סוּף וְלִהְתַּפַּלֵּל אֶל אָבִי.

13

תַּפְּלָה בְּצַבּוּר: הָאֵם לְבַקֵּשׁ, תָּן לָנוּ שְׁלוֹמִים,
בִּילֻלוֹת וּבְצִעְצֻקוֹת שֶׁכָּבַר אוֹ לְבַקֵּשׁ בְּשִׁקְטָה רְגוּעַ.

10

אָבֵל אִם נִבְקָשׁ בְּשִׁקְטָה, הָאֵל יִחְשַׁב
שֶׁאֵנּוּ לֹא צְרִיכִים שְׁלוֹם וְשִׁקְטָה.

14

פְּסוּקֵי דְזִמְרָא. הַתְּמִימוֹת עוֹלָה מִבְּנֵי הָאָדָם
כְּמוֹ הַבֵּל חָם מִתְבַּשִּׁיל שְׁעוֹלָה לְמַעַלָּה
וְהוֹפֵךְ לַהֲיֹוֹת אֱלֹהִים וְלַפְעֻמִּים אֱלֹהִים אַחֲרָיִם.

15

אֶסֶף כָּלִי הַקֹּדֶשׁ בַּמּוֹנִיאוֹן: קַפְסוֹת בְּשָׂמִים
עִם דְּגָלִים קְטָנִים כְּמוֹ מַחְנֶה חֲגִיגִי
עִם הַרְבֵּה דוֹרוֹת נִיחּוּחַ וְזָכַר הַרְבֵּה
מוֹצָאֵי שְׁבֵתוֹת לֹלֵא מוֹצָא בַּמֶּנֶת.
וְחֲנֻכִּיּוֹת שְׂמֵחוֹת וְחֲנֻכִּיּוֹת בּוֹכִיּוֹת וְכָלִי שְׂמֵן
עִם וְרַבּוּבֵי אֶפְרוּחִים, כְּמוֹ יְלָדִים מְזַמְרִים
וְעִם פִּיּוֹת פְּעוּרִים בְּתַאֲוָה וְאֶהְבָּה.
וַיְדִי מִתְקַת אֲרָכוֹת לְהַצְבִּיעַ עַל כָּל
שֶׁלֹּא קָנִים שׁוֹבֵי. יְדֵי הָאָדָם שֶׁהִחְזִיקוּ בְּהֵן
מִזְמָן בְּתוֹךְ הָאָדָמָה מְנַתְקוֹת מִן הַגּוֹפִים.
קַעְרוֹת סָדֵר שֶׁמִּסְתַּוְּכָבוֹת בְּמַהֲרֵי הַזְּמָן
וְנִדְמָה שֶׁהֵן עוֹמְדוֹת וּגְבִיעֵי יַיִן קְדוֹשׁ
בְּאַצְטְבָּאוֹת, כְּמוֹ שׁוֹרוֹת גְּבִיעִים שֶׁל
נִצְחֻנוֹת בְּסַפּוֹרֵט, כְּדוּר, וְרִיצַת הַדּוֹרוֹת.
וְהַכֵּל זֶהב אֲכֻזָּבָה וְכֶסֶף כְּסוּפִים

11

וּנְחֹשֶׁת הַחֹשֶׁף. אֶסֶף כְּלֵי הַקֶּדֶשׁ כְּמוֹ צַעֲצוּעִים
רוֹעֲשִׁים וּמְבַרְקִים שֶׁל אֵל תִּינּוֹק
שֶׁקָּבַל מֵעַם זָקֵן, וְכִמוֹ כְּלֵי נְגִינָה
מוֹזְרִים שֶׁל תְּזַמְרֵת רְפָאִים וְכִמוֹ
דְּגִים מוֹזְרִים בְּלֵי נוֹעַ מִתַּחַת לְמֵי הַדָּמָן.
אֶסֶף כְּלֵי הַקֶּדֶשׁ שֶׁל דוֹקטוֹר פּוֹיִכְטוֹנֶנְגֶּר, שֶׁהִיא
רוֹפֵא שְׁנַיִם בִּירוּשָׁלַיִם. וּמִי שְׂשׁוּמֵעַ זֹאת, יֵשִׁים
חַיִּיף עֲדִין עַל שְׂפָתָיו, כְּמַעֲשֵׂי מַחְשָׁבַת עֲדִינִים.

16

אֱלֹהִים כְּמוֹ קוֹסֵם שְׂעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂי קֹסֵם
בְּתַחבּוּלוֹת רֵאשִׁיתוֹ, שֶׁמְפָרִיחַ יוֹנִים מִכִּיסוֹ
וְשׁוֹלֵף שְׂפָנִים מִשְׂרׁוּלוֹ וּמְנַסֵּר אִשָּׁה לְשָׁנַיִם
וּמְבַרְקֵעַ ים-סוּף לְשָׁנַיִם וְעוֹשֶׂה עֶשֶׂר מִכּוֹת
וְעֹשֶׂת הַדְּבָרוֹת בְּאֵשׁ וְתִימְרוֹת עֶשֶׂן
וּמְרַחֵף מֵעַל לְמִים וְנֹעֵלֵם בְּקִיר.
וְכֵלֶם רוֹצִים לְתַפֵּשׂ אוֹתוֹ בְּרִגְעַ שֶׁל טְעוֹת
וְלִגְלוֹת אֵיךְ הוּא עוֹשֶׂה הַכֹּל בְּלֵי לְעֹשׂוֹת בְּאֶמֶת,
וְכֵלֶם לֹא רוֹצִים לְדַעַת וְלִגְלוֹת
אֵיךְ הוּא עוֹשֶׂה הַכֹּל, רוֹצִים לְהַאֲמִין
כֵּלֶם כְּנֶגֶד כֵּלֶם. כְּלוּם נֶגֶד כְּלוּם.

17

אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֶמוּנָה שֶׁלֹּמָה בְּתַחֲמֵת הַמֵּתִים כִּי,
כְּמוֹ אָדָם שֶׁמְבַקֵּשׁ לְחַזֵּר לְמָקוֹם אֱהוֹב, יִשְׁאִיר

12

בְּכּוֹנֵה, סֶפֶר, סֵל, מִשְׁקָפִים, תְּצַלִּים קֶטָן
שִׁיְהִיָּה לוֹ תְרוּץ לְחֹזֵר, כֶּף הַמֵּתִים מִשְׁאִירִים
אֵת הַחַיִּים וְיַחְזֹרוּ.
פַּעַם עֲמַדְתִּי בְּעַרְפְּלֵי סֶתוֹ רְחוֹק
בְּבֵית קְבָרוֹת יְהוּדֵי נְטוּשׁ, אֲבָל לֹא נְטוּשׁ עַל-יְדֵי מֵתוֹ.
הַגִּזְן הָיָה מִמָּחָה לְפָרְחִים וּלְעוֹנוֹת הַשָּׁנָה
וְלֹא מִמָּחָה לְיְהוּדִים הַקְּבוּרִים,
אֵף הוּא אָמַר: הֵם מִתְאַמְנִים לִילָה, לִילָה, לְתַחֲמֵת הַמֵּתִים.

18

דְּרָכֵי חַיֵּי סְבוּכוֹת וּמְסַבְכוֹת. אֲנִי קָשֶׁר שְׂאִי-אֶפְשֶׁר לְהַתִּיר,
כְּמוֹ קָשֶׁר שְׂאָדָם עוֹשֶׂה בְּמִטְפַּחַת כְּדֵי לְזַכֵּר
מִשָּׁהוּ. אֵינְנִי יוֹדֵעַ מָה אֲנִי מְזַכֵּיר וּלְמִי אֲנִי מְזַכֵּיר
שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח. אוֹלֵי אֲנִי צְרִיף לְהַזְכִּיר לְאֱלֹהִים
לְעֹשׂוֹת עוֹלָם טוֹב יוֹתֵר. אֵינְנִי יוֹדֵעַ
אֲנִי הַקָּשֶׁר בְּמִטְפַּחַת. זֶה הַכֹּל וְאֵלֶּה חַיֵּי.

19

מִי שֶׁהִתְעַטֵּף בְּטִלִּית בְּנִעוּרָיו לֹא יִשְׁכַּח לְעוֹלָם:
הַהוֹצָאָה מִשְׁקִית הַקְּטִיפָה הַרְבֵּה וּפְתִיחַת הַטִּלִּית הַמְקַפְּלֶת
פְּרִישָׁה, נְשִׁיקַת הַצְּנָאוֹן לְאָרְכוֹ (הַצְּנָאוֹן לְפַעֲמִים רְקוּם
וְלְפַעֲמִים מְזֻהָב). אַחֲרֵי-כֵן, בְּתַנּוּפָה גְדוּלָה מֵעַל הָרֹאשׁ
כְּמוֹ שְׂמִים, כְּמוֹ חֶפֶה כְּמוֹ מִצְנַת. אַחֲרֵי-כֵן לְכַרֵּךְ
אוֹתָהּ סְבִיב הָרֹאשׁ כְּמוֹ בְּמַחְבּוּאִים, אַחֲרֵי-כֵן לְהִתְעַטֵּף
בָּהּ כָּל הַגּוּף, צְמוּדָה צְמוּדָה, וְלִהְיוֹת כְּכֹל כְּמוֹ גֶלֶם

13

שֶׁל פְּרָפֶר וְלִפְתוֹחַ כְּמוֹ כְּנָפִים וְלַעוֹף.
וּמְדוּעַ הַטְּלִית בְּפָסִים וְלֹא בְּמִשְׁבָּצוֹת־שְׁחוּר־לֶקֶן
כְּמוֹ לוח שְׁחֵמֵט. כִּי הַרְבּוּעִים הֵם סוֹפִיִּים וּבְלִי תִקְנָה,
הַפָּסִים בָּאִים מֵאֵין־סוֹף וְיוֹצְאִים לְאֵין־סוֹף
כְּמוֹ מְסוּלוּלֵי הַמְרָאָה בַּשָּׂדֶה תְּעוּפָה
לְנִחִיתַת הַמְּלֹאכִים וְלִהְיֵת מְרֹאָתָם.
מִי שֶׁהִתְעַשֵּׂף בְּטְלִית לְעוֹלָם לֹא יִשְׁכַּח,
כִּשְׁהוּא יוֹצֵא מִן הַבְּרָכָה אוֹ מִן הַיָּם
מִתְעַשֵּׂף בְּמִגְבַת גְּדוּלָה וּפּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ שׁוֹב
מֵעַל רֹאשׁוֹ וְשׁוֹב מִתְכַּרְבֵּל בָּהּ, צְמוּד צְמוּד
וְרוֹעֵד עוֹד קָצַת וְצוֹחֵק וּמְכַרְף.

20

אֲנִי אָדָם כָּשֶׁר. אֲנִי מַעֲלָה גְרָה בְּנַפְשִׁי
מִן הַחֲשׂוֹף הַסְּגוּר שֶׁל מַה שֶׁקָּרָה וְהָיָה,
לֹא לִשְׁכַח, לֹא לְאַבֵּד. עוֹד פָּעַם "חֲדָשׁ יְמִינוֹ קָקָדָם"
עוֹד פָּעַם, "אֶסְרוּ חַג", לְמַשֵּׁף אֶת הַחַג לְעוֹד יוֹם.
מִי שֶׁרָאָה פְּרוֹת רוֹבְצוֹת בְּאֶחָו וּמַעֲלוֹת גְּרָה
וְהַבְּעַת פְּנִיָּהּ עֲנָג וְשִׁלְוָה וְזָכַר הַעֲשֵׂב הַיָּרֵק
בְּעֵינָיו וּבְלִשׁוֹן, יוֹדֵעַ מַהִי הַנְּאָה שֶׁל אֲמַת.
וְאֲנִי שׁוֹסֵעַ שׁוֹסֵעַ. אֵינִי לִי טְלָפִים אֲבָל יֵשׁ לִי
נֶפֶשׁ מְפַאֲלֶת. הַפְּצוּל, הַשְּׁסֵעַ, נוֹתֵן לִי כַח עֲמִידָה
וְאֲנִי מְלַקֵּה אֶת עֲצָמֵי כַּמְכָה עַל חֲטָא
בְּרֹאשׁ הַשְּׂנָה אוֹ כְּמוֹ אָדָם שֶׁמְחַפֵּשׂ מִשְׁהוּ
שְׂאֵבֵד, וְחוֹבֵט בְּמַעֲלוֹ וּבְכִיסוֹ כְּדֵי לְמַצֵּא.

14

וְאוֹלֵי שְׂכַחְתִּי עַל אֵיזָה חֲטָא אֲנִי מְכָה.
אֲנִי רוֹצֵה לְהוֹסִיף לְתַפְלַת "אֲשִׁמְנוּ, בְּגִדְנוּ"
אֶת הַמְּלִים, שְׂכַחְנוּ, זָכַרְנוּ, שְׁנֵי הַחֲטָאִים שְׂאִין
לָהֶם בְּפָרָה. הֵם הָיוּ צְרִיכִים לְכַטֵּל זֶה אֶת זֶה,
אֲבָל הֵם מְחַזְקִים זֶה אֶת זֶה. אֲנִי אָדָם כָּשֶׁר.

21

הַרְהוּרֵי לַיִל הַסֶּדֶר, מַה נִּשְׁתַּנָּה, שְׂאֵלְנוּ
מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלַּיְלוֹת.
וְרַבְּנוּ גְּדוּלְנוּ וְלֹא נִשְׂאֵל עוֹד וְנֶאֱחָדִים
מִמְּשִׁיכִים לְשֵׁאל בְּמִשְׁפָּךְ כָּל חַיִּיהֶם, כְּמוֹ שְׁשׂוֹאֲלִים
מַה שְׁלוּמְךָ אוֹ, מַה הַשְּׁעָה וּמִמְּשִׁיכִים לְלַכֵּת
בְּלִי לִשְׁמַע תְּשׁוּבָה. מַה נִּשְׁתַּנָּה כָּל לַיְלָה,
כְּמוֹ שְׁעוֹן מְעוֹרֵר שֶׁתִּקְוֹקוּ מְרַגֵּיעַ וּמְרַדִּים
מַה נִּשְׁתַּנָּה, הַכֹּל יִשְׁתַּנָּה. הַשְּׁנוּי הוּא הָאֱלֹהִים.
הַרְהוּרֵי לַיִל הַסֶּדֶר. כְּנִגְדַת אַרְבָּעָה בְּנִים דְּבָרָה
תּוֹרָה, אֶחָד חֲכָם, אֶחָד רָשָׁע, אֶחָד תָּם, וְאֶחָד
שֶׁלֹּא יוֹדֵעַ לְשֵׁאל. אֲבָל לֹא מְדַבֵּר שֵׁם
עַל אֶחָד טוֹב וְלֹא עַל אֶחָד אוֹהֵב.
וְזוֹ שְׂאֵלָה שְׂאִין לָהּ תְּשׁוּבָה וְאִם תִּהְיֶה לָּהּ תְּשׁוּבָה
לֹא אַרְצָה לְדַעַת. אֲנִי שְׁעֵבְרְתִי אֶת כָּל הַבְּנִים
בְּצִרּוּפִים שׁוֹנִים, חַיִּיתִי אֶת חַיִּי, הִירַח הָאִיר
עָלֵי לֹא צָרָךְ וְהַשְּׁמֵשׁ הַלֵּכָה לָּהּ וְחַגֵּי פֶסַח
עָבְרוּ בְּלִי תְּשׁוּבָה. מַה נִּשְׁתַּנָּה. הַשְּׁנוּי
הוּא הָאֱלֹהִים, הַמְּנוֹת נְבִיאָו.

15

אֶהְבֶּת הָאֱלֹהִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הִיא אֶהְבֶּה הַפּוֹכֶה.
 בַּתְּחִלָּה גְּשֵׁמִית וְגֶסֶה בְּיַד תְּזַקֶּה וּבְיָרוּעַ נְטוּיָה
 נָסִים, עֲשֹׂר מַכּוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, כִּמְעַט
 בְּעֵלִימוֹת, כְּלִי לְדַעַת אֶפְלוֹ שְׁמוֹת.
 אַחֲר־כֵּן יוֹתֵר רַגְשִׁית יוֹתֵר, רוֹחֵנִית יוֹתֵר
 כְּלִי גּוֹף, אֶהְבֶּה נְכֻזָּת אֶהְבֶּת גְּעוּגוּעֵי נֶצַח
 לְאֵל לֹא נִרְאָה בְּשָׁמַי שָׁמַיִם. אֶהְבֶּה אֲבוֹדָה.

23

אֲנַחְנוּ בְּלָנוּ בְּנֵי אֲבָרְהָם
 אֲבָל אֲנַחְנוּ גַם הַנְּכָדִים שֶׁל תָּרַח, אָבִי אֲבָרְהָם.
 וְעַכְשָׁו אוֹלֵי הַגֵּיַע זְמַן הַנְּכָדִים לְעִשׂוֹת
 לְאֲבִיָּהֶם מַה שֶׁהוּא עֲשֵׂה לְאָבִיו,
 שֶׁשָּׁבַר אֶת תְּרַפְּיוֹ וְאֵלֵלִיו, אֶת דָּתוֹ וְאֲמוּנָתוֹ.
 אֲבָל גַּם זֹאת תִּהְיֶה הַתְּחִלַּת דַּת חֲדָשָׁה.

24

קוֹל מְגֵרָה נִסְגָּרָת — קוֹל הָאֱלֹהִים,
 קוֹל מְגֵרָה נִפְתַּחַת — קוֹל אֶהְבֶּה,
 אֲבָל יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם לְהַפְּךָ.
 צְעָדִים מִתְקַרְבִּים — קוֹל אֶהְבֶּה
 צְעָדִים מִתְרַחֲקִים — קוֹל הָאֱלֹהִים

16

שְׁעוֹב אֶת הָאָרֶץ, פְּתָאוֹם, זְמַנִּית לְנֶצַח.
 סֵפֶר שְׁנֵשָׂאֵר פְּתוּיִת עַל הַשְּׁלַחָן וּלְיָדוֹ מִשְׁקָפִים —
 אֱלֹהִים, סֵפֶר סָגוּר וּמְנוּרָה שְׁנֵשָׂאֵרָה דוֹלְקָת —
 אֶהְבֶּה. מִפְּתַח מִסְתּוֹכֵב בְּדִלַת כְּלִי קוֹל —
 אֱלֹהִים, מִפְּתַח מֵהֶסֶס — אֶהְבֶּה וְתִקְנָה.
 אֲבָל יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם לְהַפְּךָ.
 קָרְבֵן רֵיחַ גִּיחוּחַ לְאֱלֹהִים,
 קָרְבֵן שְׂאֵר הַחוּשִׁים לְאֶהְבֶּה:
 קָרְבֵן מְשׁוּשׁ וְלִטּוּף, קָרְבֵן רְאִיָּה וְשִׁמְיָה
 וְקָרְבֵן הַטַּעַם.
 אֲבָל יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם לְהַפְּךָ.

25

לְמַדְתִּי אֶהְבֶּה בְּיַלְדוּתִי בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל יַלְדוּתִי
 בְּעִזְרַת הַנָּשִׁים בְּעִזְרַת הַנָּשִׁים שְׁמֵאֲחוּרֵי הַמַּחְצָה
 שֶׁכְּלָאָה אֶת אִמִּי עִם כָּל הַנָּשִׁים וְהַנְּעוּרוֹת.
 אֲבָל הַמַּחְצָה שֶׁכְּלָאָה אוֹתָן, כְּלָאָה אוֹתִי מִן הַצַּד הַשְּׂנִי,
 הֵן הָיוּ חִפְשִׁיּוֹת בְּאֶהְבֶּתָן וְאֵנִי נִשְׂאֲרָתִי
 כְּלוּא עִם כָּל הַגְּבָרִים וְכָל הַנְּעָרִים בְּאֶהְבֶּתִי וּבְכַמִּיָּהִתִּי,
 וְרַצִּיתִי לִהְיוֹת אִתָּן שֶׁם וְלְדַעַת אֶת סוּדוּתִיהֶן
 וּלְכַרְךָ "כְּרוּךְ שְׁעֵשְׂנִי כְּרֻזוֹנוֹ" אִתָּן. וְהַמַּחְצָה,
 וִילּוֹן מְלֻמְלָה לְכֵן וְרַךְ כְּשִׁמְלוֹת קִיץ וְהוִילוֹן
 זֶן הַלוֹךְ וְשׁוֹב בְּטַבְּעוֹת וּבְלוֹלָאוֹת,
 לוֹ לוֹ לוֹ לוֹ לוֹלוֹאוֹת, לוֹ לוֹ, קוֹלוֹת אֶהְבֶּה בַּחֲדָר הַסָּגוּר.
 וּפְנֵי הַנָּשִׁים כְּפְנֵי הַלְּבָנָה שְׁמֵאֲחוּרֵי הַעֲנָנִים

17

או המלאה בהפתח היילון כמו במערכת
קוסמית קסומה. ובלילה ברכנו ברפת
הלכנה בחוץ ואני חשבת על הנשים.

26

למדתי אהבה בבית הננסות של ילדותי:
שרתי, בואי פלה, בואי פלה בלילות שבת
ברגשת חתן, התאמנתי בכמיהה לימות המשיח
ועשיתי תרגילי געגועים לימי קדם שלא ישובו.
וממזמקים שר התזן את אהבתו
וקדיש אומרים על אוהבים שנושאים יחדו
ובשלל צבעים מתקשטת צפור הזכר.
ובתחתוניות משי מלבישים ספרי תורה מגלגלים
ועליהן שמלות קטיפה רקומה
מחזקות בכתפיות דקות.
וילנשק בעברם מארון הקדש אל הבמה
וילטף בעברם בעברם, בעברנו.

27

אחרי אושוויץ אין תיאולוגיה:
מארכבות הנתיקן עולה עשן לבן,
סימן שהקרדינלים בחרו להם אפיפיור.
ממשפוח אושוויץ עולה עשן שחור

18

סימן שהאלהים טרם החליטו על בחירת
העם הנבחר.
אחרי אושוויץ אין תיאולוגיה:
המספרים על אמות אסירי ההשמדה
הם מספרי הטלפון של האלהים
מספרים שאין מהם תשובה
ועכשו הם מנתקים, אחד, אחד.

אחרי אושוויץ יש תיאולוגיה חדשה:
היהודים שמתו בשואה
נעשו עכשו דומים לאלהיהם
שאין לו דמות הגוף ואין לו גוף.
אין להם דמות הגוף ואין להם גוף.

19